

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פרשת השבוע מקץ חנוכה תשפ"ה

מפרעה ועד ציר הרשע, בימים ההם ובזמן הזה
הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

בתולדות עם ישראל נרשמו כמה תקופות בהן עם ישראל זכה לשפע נסים. הראשונה, זמן יציאת מצרים, בהנהגת משה רבנו. בחג הפסח אנחנו מציינים את ניסי תקופה זו. תחילת הנסים בעשר המכות וסופם בקריעת ים סוף ובניסי החיים במדבר. המשכם בדור של יהושע בן נון, שהנחיל את ארץ ישראל המערבית לעם ישראל. תחילתה של תקופה זו בנס קריעת הירדן, נס נפילת חומות יריחו (שהמשכו הוא נפילת העי) ונס ירידת האבנים הגדולות מן השמים במורד **בית חורון**, וההכרזה המדהימה: "אֲנִי יְדָבֵר וְהָיָה כְּדִבְרִי... וְיֵאמָר לְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל שָׁמַשׁ בִּגְבְּעוֹן דּוֹם וְיָרֵחַ בְּעֶמְקַי אֵילָוִן" (יהושע י, יב). במלחמה זו הביס יהושע את ברית מלכי הדרום, את "חֲמִשָּׁת מְלָכֵי הָאֲמָרִי מֶלֶךְ יְרוּשָׁלַם מֶלֶךְ חֲבָרוֹן מֶלֶךְ יִרְמְיָהוּ מֶלֶךְ לָכִישׁ מֶלֶךְ עֶגְלוֹן" (שם י, ה). קיימת סבירות גבוהה כי גם נסים אלה התרחשו בחודש ניסן. נס גדול נוסף הוא מפלת צבא סנחריב בו עוסק חלק נכבד של ספר ישעיהו, המתואר גם בפסוק הבא "וַיְהִי בַלַּיְלָה הַהוּא וַיֵּצֵא מֶלֶךְ אֲשׁוּר בְּמַחְנֵה אֲשׁוּר וְחֲמִשָּׁה אֲלָף וּשְׁפָכִימוּ בִּבְקָר וְהָיָה כָּל־סָרִיס מִתִּים" (מלכים ב' יט, לה), גם נס זה אירע בחג הפסח. סוף הנסים הכתובים מופיע במגילת אסתר, בתקופה הפרסית וערב חתימת התנ"ך. בימים הקרובים נעסוק בפירסומי ניסא ונודה לקב"ה "על הנסים... ועל הגבורות ועל התשועות ועל הנפלאות... שְׁעִשִּׁית לַאֲבוֹתֵינוּ בְּיָמֵם הָהֵם בְּזֶמַן הַזֶּה". "בימים ההם" הכוונה לימי החשמונאים, "בזמן הזה" הכוונה לימי החנוכה (והפורים) שנקבעו בלוח השנה של עם ישראל. מאז שמחת תורה תשפ"ג, וביתר שאת בחודשים האחרונים, הנסים הולכים ומתגברים ואיתם החובה להודות ולקחת חלק פעיל בהצלתה ובהבטחת עתידה של מדינת היהודים העצמאית. חייבים גם לשמור עוד יותר על האחדות, שהיא תנאי הכרחי לסייעתא דשמיא. בדברינו הבאים ננסה, מתוך עיון בפסוקים, ליצור קשר בין מה שאירע בימי יהושע בן נון, לבין המאורעות בתקופת יהודה המכבי, ובין הנס הגדול של מפלת סנחריב שהיה אמור להכריז על חזקתה של המלוכה המשיחית שיביא לגאולה עולמית. בין שלשת המאורעות נוצר קו מעניין שראשיתו בגלגל ליד **מעברות הירדן**, דרך העי, משם לכביש 443 שבמרכז **מעלה בית חורון**, והלאה ל**כניש ולירושלים**. נפרש. העילה לקרב של יהושע בן נון הייתה נפילתה של העי בידי, מה שגרם לגבעונים להצטרף (במרמה) לצידו. מאורע זה הביא את חמשת מלכי הדרום, ובראשם מלך **ירושלים** ומלך **לכיש**, להתקיף את הגבעונים. יהושע, במהלך מבריק, במסע לילי מזורז, עולה מן הגלגל (עובר ליד העי) לגבעון, ומתקיף את מלכי כנען שבורחים לאזור השפלה: "וַיִּכְּסוּ מִכָּה גְדוֹלָה בִּגְבְּעוֹן וַיִּרְדְּפֵם דָּרָךְ **מַעְלֵה בֵּית חוֹרֹן** וַיִּכְּסוּ עַד עֶזְקָה... הֵם בְּמוֹרֵד בֵּית חוֹרֹן וְד' הַשָּׁלִיף עֲלֵיהֶם אֲבָנִים גְּדוֹלוֹת מִן הַשָּׁמַיִם... אֲנִי יְדָבֵר וְהָיָה כְּדִבְרִי... וְיֵאמָר לְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל שָׁמַשׁ בִּגְבְּעוֹן דּוֹם וְיָרֵחַ בְּעֶמְקַי אֵילָוִן: וַיִּדְּם הַשָּׁמַשׁ וְיָרֵחַ עִמָּד עַד יָקָם גּוֹי אֲיָבִי" (שם י, יא – יג). נס עצום זה התפרסם בעולם והפך את תפילתו של יהושע, "עלינו לשבח", לרלוונטית. (עיינו **חמדת ימים לפרשת ראה תשפ"ד**). גם סנחריב מלך אשור היה אמור לעבור **את הירדן ליד הגלגל**, לעלות לאזור העי ולהגיע תוך יום אחד לרכס הר הצופים-הר הזיתים ומשם לרדת ל**ירושלים**, לעיר דוד והר הבית ולכבוש אותם (עיינו ישעיהו י, יב; כח-לב), (שאר ערי יהודה לא היו אמורות להיפגע). באותו לילה היה אמור מלאך ד' = חידק הדבר, לחסל את מחנהו של סנחריב, ובכך כל העולם היה מתפעל מהנס שאירע בירושלים, ורואה בה את מרכזו הרוחני (ישעיהו ב). לצערנו, לא זכינו שחזקיהו יהיה המלך המשיח, וצבאו של סנחריב הוכה כשחנה ליד לכיש, אחרי שכבש אותה ואת "כָּל עָרֵי יְהוּדָה הַבְּצֻרוֹת" (מלכים ב' יח, יג). העולם עדיין לא חזר בתשובה. מאות שנים מאוחר יותר, יהודה המכבי הביס את הצבא הסלווקי ב**מעלה בית חורון**, בקרב השני שלו לשחרור **ירושלים** (קרב סירון), אחד מניסי חנוכה.

הנסים שאנו חווים בהם בחודשים האחרונים עולים מהרבה בחינות על ניסי החשמונאים, ויש בהחלט מקום להגדירם כנסים בקנה מידה תנכ"י. הבה נתפלל כי נזכה להודות ולשבח עליהם, להשתתף עם הקב"ה בעשייתם, ולראות בגאולה שלמה בקרוב שמשמעותה ירושלים של "כי מציון תצא תורה" לכל העמים, בזמן של שלום עולמי.

נאחל רפואה שלמה לפצועים ובתוכם יקירנו הגיבור איתמר חיים בן ציפורה, ניחל לחזרה מהירה של חטופים ושל העקורים הביתה, ונתפלל לנחמה למשפחות הגיבורים הנופלים.

(לשיעורי הרב יוסף כרמל ביוטיוב)

לעיני הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

לעינינו

הרב שלמה מרזל י"ב באייר תשע"א	הרב ישראל רוזן י"ג בחשוון תשע"ח	הרב יהושע רוזן ט"ו באדר א' תשפ"ב	מר משה וסרצוג כ' בתשרי תשפ"א	פרופ' ישראל אהרונים י"ד בכסלו תשפ"ג	הרב ד"ר ג'רי האכבוים י"ח באדר ב' תשפ"ב
ר' שמואל וגב' רבקה ברנדמן ט"ז בטבת תשפ"ג / ח' באייר תשפ"א	הרב ראובן וחיה לאה אברמן ט' בתשרי תשע"ו / כ' בתשרי תשפ"ב	מר יצחק וגב' נעמי טרשנסקי כ"ח באדר תשפ"א / י"ד אדר ב' תשפ"ד	הרב שמואל כהן שבט תשפ"א	הרב שלמה מרזל י' באייר תשע"א	מר שמואל וגב' אסתר שמש י"ז בסיוון / כ' באב
הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן נלב"ע כ"א באדר א' תשע"ד	מר יצחק וגב' נעמי טרשנסקי כ"ח באדר תשפ"א / י"ד אדר ב' תשפ"ד	מר זליג וגב' שרה ונגרובסקי כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	הרב שמואל כהן שבט תשפ"א	ר' מאיר וגב' שרה ברכפלד (שרה - ט"ז בטבת תש"ף)	הרב אשר וגב' סוזן וסרטייל ט"ז בכסלו / אלול תש"ף
בלהה בת ישראל מרמורש א' מנחם אב תשפ"א	מר זליג וגב' שרה ונגרובסקי כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	מר זליג וגב' שרה ונגרובסקי כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	ר' אברהם ומרת גיטה קליין י"ח באייר / ד' באב	ר' אליהו כרמל וגב' מלכה טויבע כרמל י"א במנחם-אב תשס"ט	ר' אליהו כרמל וגב' מלכה טויבע כרמל י"א במנחם-אב תשס"ט
הרב נפתלי צבי יהודה בר אילן מנחם אב תשפ"ד	מר אלישע בן רבקה וגב' שושנה בת שרה	מרת לאה מאיר כ"ז בניסן תשפ"ב	גב' מירה קושיצקי נלב"ע כ"ב בסיוון תשפ"ג	גב' ג'ולי קושיצקי י"ט באדר ב' תשפ"ב	גב' ג'ולי קושיצקי י"ט באדר ב' תשפ"ב

ארץ חמדה, ע"ר Eretz Hemdah

רח' ברוריה 2, ירושלים 91080 Bruriya St., Jerusalem

www.ERETZHEMDAH.ORG טל: 02-5371485 info@eretzhemdah.org

חמדת השבת

הרב בצלאל דניאל – ראש תוכנית "מורנו" מבית 'ארץ חמדה'

ברכת 'שעשה נסים לאבותינו'

הגמרא (מסכת שבת דף כג ע"א) מלמדת אותנו שבליילה הראשון של חנוכה יש לברך שלוש ברכות. הברכה הראשונה והאחרונה הן ברכות שאנו מכירים מהקשרים רבים: "אשר קדשנו במצוותיו וצוונו להדליק נר של חנוכה" – ברכת המצוות עם נוסח רגיל; "שהחיינו" – ברכת שבח שאנו משבחים את הקב"ה תדיר. אך אנו מכירים שני סוגים של ברכת שהחיינו: האחת קשורה לפעולה מסוימת שאנו עושים או דבר שאנו מקבלים: כאשר אנו מקבלים דבר חדש או מקיימים מצווה שאיננו מקיימים באופן תכוף; וכן בהתחדשות הזמנים, בכל חג ומועד אנו מברכים 'שהחיינו'. יש מקום להתלבט אם ברכת 'שהחיינו' שבחנוכה עוסקת בהודאה לקב"ה על ההזדמנות לקיים מצווה שלא קיימנו מזה שנה, או שהברכה היא על עצם התחדשות חג החנוכה. הברכה השלישית היא ברכה מיוחדת וחריגה. הנוסח שלה הוא ללא ספק נוסח של ברכת שבח, אך אין לנו ברכות רבות המשבחות באופן הזה, בצמוד לקיום מצווה. בגמרא (שם) אומר רב ירמיה שלא רק המדליק נר חנוכה, אלא גם הרואה נר חנוכה צריך לברך. רש"י מסביר שוודאי שאין הכוונה לברכת ההדלקה, שהרי אי אפשר לברך ברכת המצוות ללא קיום המצווה. הכוונה היא לברכת 'שעשה נסים'. זה מעלה לנו מספר אפשרויות שונות להבנת הברכה:

א. ברכת 'שעשה נסים' זו ברכה על נרות החנוכה. נרות החנוכה נועדו לפרסם את הנס, כאשר הנס מתפרסם אצל האדם זו השעה שבה מברכים. על פי שיטה זו יש מקום להתלבט אם אפשר לברך את הברכה יותר מפעם אחת. יתכן וכל פרסום של הנס יחייב בברכה חדשה.

ב. ברכת 'שעשה נסים' היא ברכת הודאה על ימי החנוכה. הזמן הנכון לברך את הברכה הוא בשעה בה האדם חווה את הנס בצורה המשמעותית ביותר.

דין דומה יש בברכת 'שהחיינו' שאנו מברכים בחגים. מקובל לברך את ברכת 'שהחיינו' בצמוד לקידוש, שכן זו העת שאנו מקדשים את היום. אך ביום הכיפורים, בו אין קידוש, אנו מברכים 'שהחיינו' בכניסת החג.

אם כך, יש לברך בשעה שהאדם מדליק. אם הוא אינו מדליק, עליו לברך בשעה שהוא רואה וחווה את פרסום הנס. לפי הבנה זו, לכאורה מי שאינו מדליק ואינו רואה יברך את הברכה על עצם היום.

נבחן את דברי הראשונים על הסוגיה:

הריטב"א מתלבט מהו סדר הברכות הנכון: האם יש לברך את שלושת ברכות ההדלקה, ולאחר מכן להדליק, או לברך את ברכת המצווה, להדליק, ולאחר מכן לברך את שתי הברכות האחרות, שכן הן שבח המחובר לפרסומי ניסא. לכאורה האפשרות הזאת מתאימה לאפשרות הראשונה שהצגנו: הברכה היא על פרסום הנס (מסופר שכך נוהגים חכמי בריסק). יש לציין שגם לפי הפסיקה המקובלת, שמברכים את שלושת הברכות לפני ההדלקה, עדיין ניתן לומר שאדם מברך 'שעשה נסים' על כך שהוא עומד לפרסם את הנס, והרואים מברכים על ראיית פרסום הנס.

הרא"ה (מובא בר"ן שם) אומר שהמדליק מברך את הברכה, ולאחר מכן הרואים, העומדים סביבו ויוצאים ידי חובת נר חנוכה בהדלקתו, מברכים את ברכת 'שעשה נסים'. כלומר, הגמרא מדברת על הטקס הקבוע: אדם אחד מוציא ידי חובה, בברכת שלושת הברכות, ולאחר מכן הרואים הנמצאים שם ויוצאים ידי חובה בהדלקתו, יוצאים ידי חובה בהדלקה, אך לא בברכה. בדבריו מאוד ברור שהכוונה היא לאפשרות הראשונה, שהברכה מחוברת וחלה על נרות החנוכה.

רש"י (על הדף) מביא בשם רבינו יעקב שהרואה מברך את ברכת 'שעשה נסים' רק אם הוא אינו מדליק נרות חנוכה באותו לילה. הריטב"א מתלבט בדבריו: האם הכוונה היא שבהזדמנות הראשונה שהוא רואה נר חנוכה הוא מברך, גם אם יברך מאוחר יותר על הדלקתו שלו, או שכוונתו שמברך רק אם אינו מתכוון להדליק כלל. יתכן ושתי האפשרויות תלויות בצדדים שהצענו: אם יש לברך בכל יום על פרסום הנס המשמעותי ביותר שיש לאותו האדם, יש להעדיף ברכה על הדלקה על פני ברכה על ראייה. אך אם הכוונה היא שיש לברך על עצם פרסום הנס, יתכן ויברך פעמיים (אפשרות שלישית היא שיש להקדים ולברך על הראייה, ולא לברך שנית על ההדלקה שלו עצמו).

המאירי אומר שמי שלא הדליק וגם לא עתיד להדליק צריך לברך את הברכה בלי לראות. הוא מביא שאמנם היו שחלקו עליו, אך הוא נחוש שעליהם לברך. מדבריו עולה כאפשרות השנייה: יש לברך בכל יום מימי החנוכה על הדבר הקרוב ביותר לפרסום הנס שאפשר. מצד שני, הוא גם מדגיש שאין לברך יותר מפעם אחת בכל ערב.

הצד הנגדי למאירי הוא הרמב"ם (בתשובה הנספחת להלכות חנוכה פרק ג הלכה ד), האומר שאם אדם יודע שהוא עומד לראות חנוכיות רבות, הוא מברך 'שעשה נסים פעם אחת'. אך אם הוא רואה חנוכיות חדשות, עליו לברך 'שעשה נסים' מחדש. יתכן ואדם יברך את ברכת 'שעשה נסים' פעמים רבות באותו היום.

לשיטתו אכן יש כאן ברכה מיוחדת במינה. מוטל עלינו לפרסם את הנס, לנו ולסביבה שלנו, ובכל פעם שאנו רואים נרות חנוכה חדשים, עלינו לשוב ולהשתאות, לשוב להזכיר לעצמנו שאכן נס גדול היה פה. יתכן וזהו גם חלק מפרסום הנס: מטרת הדלקת הנרות היא להזכיר את הנס. רק על ידי הזכרת הנס – בברכה! – אנו מקיימים את פרסום הנס כראוי.

ארץ חמדה – קישור לשיעורי "מורנו" ביוטיוב

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

מתפללים לרפואתם השלימה, בתוך שאר חולי עם ישראל:					החייל, איתמר חיים בן ציפי ציפורה				
שמואל בן ברוריה	ניר רפאל בן רחל ברכה	חנה בת אוריה	טל שאול בן יפה	מיכאל אלכסנדר אברהם בן שרה מלכה	חווה ראובן בן ציפי צפורה	דוד בן רחל	משה בן רחל	ישי בן מרים	מינדה לאה בת ליפשה
אוראל בן דליה	רות צפורה בת חנה	נטע בת מלכה	הילל בן תמר שפרה	עמית ראובן בן ציפי צפורה	עודד בן חיה	חווה ראובן בת פייאל	ישי בן מרים	ישי בן מרים	ישי בן מרים
מאירה בת אסתר	הילה צפנת בת שרה טובה	שלומית בת לאה	יאיר ידידיה בן מיכל בינה	משה בן רחל	עודד בן חיה	חווה ראובן בת פייאל	ישי בן מרים	ישי בן מרים	ישי בן מרים
שלמה בן שלומית	עובדיה בן אסתר מלכה	נעם בן שלומית	נעם בן שלומית	עודד בן חיה	עודד בן חיה	חווה ראובן בת פייאל	ישי בן מרים	ישי בן מרים	ישי בן מרים
ר' יצחק בן בריינדל גיטה	חיים מרדכי פרץ בן אסתר מילכה	רבקה בת שרה בלה	רבקה בת שרה בלה	עודד בן חיה	עודד בן חיה	חווה ראובן בת פייאל	ישי בן מרים	ישי בן מרים	ישי בן מרים

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"י)

New York, USA

ניו יורק, ארה"ב

טבת תשע"ה

גיור קטן במקום שיש גם חובה בגיורו

שאלה

האם ניתן לגייר קטן במקום שיש גם חובה בגיורו?

תשובה

יש כמה פוסקים חשובים הסבורים שבית דין יכולים לגייר כשהוא לטובתו של הקטן גם כשיש בגיור חובה. יש לציין את דברי הש"ך בנקודות הכסף (יו"ד שה, י) על הט"ז (שם ס"ק יא): ועוד נראה ברור דבית דין יכולים לזכות לקטן אפילו במקום דהוי חובה קצת, כדמוכח להדיא בריש פרק האיש מקדש (קידושין מב ע"א)... ופירש רש"י (ד"ה אלא כדבא)... דלקטנים אפילו חובה הבאה מחמת זכות רשאין בית דין לעשות להו כו' עכ"ל. הרי להדיא דבית דין יכול לזכות לקטן אפילו במקום דהוי נמי חובה. ומכאן קשה לי גם כן על התוספות דפרק קמא דכתובות דף י"א ע"א, שהקשו... האידך זכין לקטן והלא אין שליחות לקטן... ולדידי לא קשה מידי, דבית דין שאני, דאפילו במקום שאין שליחות וזכייה לקטן יכולין בית דין לזכות לקטן. הש"ך דקדק כדבריו מרש"י, ולהלן יובאו דברי השיטה מקובצת בביאור שיטת רש"י שאולי מטים גם הם לסברא זו. ונציין שנראה שגם התוספות בקידושין (שם) מקבלים את הסברו זה של רש"י שם בסוגיא¹ (וממילא לפי הש"ך גם הם יסכימו ליסוד שלו, נגד התוספות בכתובות).

יש לעיין אם דברי הש"ך "דבית דין יכולים לזכות לקטן אפילו במקום דהוי חובה קצת" נאמרו דווקא בחובה "קצת" או גם בחובה "גדולה". נציין שהש"ך הביא את רש"י שהתבטא "חובה הבאה מחמת זכות". מסברא נראה שאין להבחין בין מידות שונות של חובה, ולדעתו של הש"ך כל עוד בית דין רואים לנכון לעשות כך, יהיו מוסמכים לגייר את הקטן².

אמנם יש לציין שמקושייתו על התוספות בכתובות מוכח שלהבנתו התוספות שם על כל פנים אינם מסכימים עם גישתו. ובאמת המעיין יראה גם שהנקודה שבה חלוקים התוספות בכתובות על דברי הש"ך (והפני יהושע ואחרים הסוברים כמותו כדלהלן) אינה בשאלה אם כוח בית דין בזכות שחובה בצידה שווה לכוחם בזכות גמורה, אלא בעצם ההנחה שבית דין יכולים לזכות לקטן – אפילו בזכות גמורה. ואם כן להלכה בית הדין יכולים לגייר את הקטן בין שיכולתם לעשות כן היא מדרבנן כשיטת התוספות בכתובות (מחמת קושייתם זו) בתירוצם הראשון ובין שהיא מדאורייתא – אפשר לקבל את חידושו של הש"ך וראיותיו שכוח בית דין הוא אף אם יש חוב בצד הזכות.

אכן בסוף דברי התוספות (שם) חילקו בין זכות גמורה לזכות שיש עימה חובה. מדבריהם אלה יוצא שגם על ידי בית דין – אף שיש זכייה לקטן על ידם (כפי שמוכח מדין זה של הגיור) – אין היא אלא בזכות גמורה (לעיל בדברינו דנו מה היא 'זכות גמורה' זו) ולא בזכות שחובה בצידה.

אמנם עדיין יש לומר כנ"ל ששיטת רש"י ותוספות בקידושין מסייעות לסברת הש"ך וסיעתו. ויש להוסיף ולציין שלכאורה להלכה אנו תופסים שכוח בית דין יפה לראות את טובת הקטן במבט רחב ולהגדיר 'זכות' אפילו פעולה שלכאורה נראית ממש חובה (אלא שיתכן שצריך לראות זכות זו כזכות מיידיה, וכסברת תוספות בקידושין הנ"ל) – ראו בבא קמא כא ע"ב ונפסק בשלחן ערוך חו"מ יב, ג, שרשאים בית הדין לוותר בנכסי יתומים כדי להשקיט מעליהם הריב (ומכל מקום ייתכן שתוספות בכתובות יאמרו שדין זה הוא מדרבנן). ואמנם ייתכן שיש לחלק בין ויתור במשמעות של ויתור על תביעות גרידא לבין נתינה משל היתומים (עיינו בפתחי תשובה שם ס"ק ז). ומכל מקום נראה שאף הפוסקים המחלקים בכך (ושם משמע שדברי השלחן ערוך הם כפשוטם – בלי חילוק כזה, אלא שלפי מהרלב"ח שפקפק בזה נראה שיש לחלק כנ"ל – שבויתור על תביעה גם הוא מודה, ורק לתת משלהם אינו סובר כך), מכל מקום גיור שאנו רואים אותו כזכות ממש אלא שיש בצידו 'חובה' עתידית ודאי שיש מקום לומר שאינו גרוע מויתור על תביעות, שהרי עתה אין הקטן המתגייר 'נותן' כלום אלא מקבל זכות, אלא שלכשיגדל 'יפסיד' את האפשרות לחיות כגוי, ואין זה שונה מהפסד האפשרות לתבוע ממון בעתיד.

הפני יהושע בכתובות שם (יא ע"א) דן בדברי התוספות שם בענין גיור קטן על דעת בית דין וסיים: "ועדיין צ"ע". ואחר כך כתב: "מיהו בפרק האיש מקדש כתבתי דנהי דזכיית הקטן ע"י אחר מדרבנן, מ"מ ע"י ב"ד הוי מדאורייתא, כדמיייתי התם מקרא דנשיא אחד למטה. ע"ש בחידושינו".

ובפרק האיש מקדש (קידושין מב ע"א, קונטרס אחרון אות נד) כתב הפני יהושע: "וכתבתי לפרש דמשמע הכא דאפילו לשיטת הרמב"ם (ה' מכירה כט, י) דקטן לית ליה זכייה מדאורייתא אף ע"י אחרים, כיון דלית להו שליחות, אפ"ה ע"י הב"ד שפיר יכולין לזכות בשביל הקטן ואפילו לחוב על מנת לזכות. וכבר כתבתי בזה ג"כ בכתובות (י"א ע"א) גבי גר קטן דמטבילין ע"י ב"ד, ליישב שם קושיית התוספות... ולענין סברא פשוטה היא דכו"ע מודו בכה"ג. דכיון דעיקר הטעם דאין יכולין לזכות לו ע"י אחר היינו משום דזכייה מטעם שליחות, ואין שליחות לקטן לפי שאינו בן דעת, א"כ נראה דהיינו דוקא ע"י איניש דעלמא, משא"כ בב"ד שאין צריכין להימנות מדעתו אלא שלוחי דרחמנא נינהו, דב"ד אבוהון דיתמי קטנים נינהו כדאיתא פרק שור שנגח (דף לט ע"ב)... א"כ נראה כל שכן שהב"ד שלוחי דרחמנא נינהו לטובת הקטן, שיעמידו אפוטרופוס שיהא שלוחו של הקטן, ולזכות לו מיד המקבל מתנה..."

גם בדבריו יש להעיר כנ"ל בש"ך, שנראה שלדעתו כל עוד בית דין רואים לנכון לעשות כך, הם יהיו מוסמכים לכך (אם הוא לפחות "לחוב על מנת לזכות"), וגיור קטן תמיד יתפוס. ורואים שגם הוא הבין מדברי התוספות שאינם מסכימים עם גישתו. בשו"ת עונג יום טוב (סימן ק) כתב:

"ובמה שכתבנו לחלק דגבי שליחות ב"ד אינו יכול למחות, א"ש מה שהשמיט הרי"ף ז"ל הא דאמר רב יוסף הגדילי יכולין למחות [ותמה עליו הרא"ש בכתובות (דף יא)], משום דמוכח מסוגיא דסוטה דגבי ב"ד שנעשו שלוחיו, אינו יכול למחות אח"כ..."

וכיון דסתמא דגמרא דסוטה סברה הכי, וכן אביי ורבא שמקשים על ר"י ממתניתין נמי סברי הכי שאינו יכול למחות, פסק הרי"ף ז"ל כן דהגדילו אינן יכולין למחות.

שוב מצאתי שהפ"י בקידושין (דף מ"ב) וכתובות (דף י"א) כתב ג"כ דשליחות ב"ד עדיף משליחות דעלמא, דאע"ג דאין שליחות לקטן מ"מ ב"ד שאני, עיין שם."

אמנם להלכה פוסקים שלא כרי"ף בענין זה (ויו"ד רסח, ז), ש"בין קטן שגייירו אביו בין שגייירוהו ב"ד, יכול למחות משיגדיל."

נציין שחידוש זה מופיע כבר במלחמות השם לרמב"ן (שבת קלז ע"ב; נה ע"ב באלפס) כהסבר אפשרי בדעת הרי"ף שהשמיט את דברי רב יוסף שאם הגדילו יכולים למחות, אם כי הרמב"ן עצמו דוחהו:

"...והנה במסכת יבמות ב' החולץ כתבה רבינו הגדול ז"ל להא דגר קטן מטבילין אותו על דעת ב"ד... אבל השמיט מה שאמר רב יוסף ואם הגדילו יכולין למחות.

ולא ידעתי על מה, אלא אם כן הוא מפרש בדברי רב יוסף בגר שנתגייירו בניו עמו, אבל לרב הונא דאמר גר קטן מטבילין אותו על דעת ב"ד, אם בא להתגיייר והטבילוהו על דעת ב"ד אינו יכול למחות, שא"כ מה כח ב"ד יפה.

ואינו מתחוויר."

חידוש זה של הש"ך והפני יהושע אולי יש לבסס גם על דברי השיטה מקובצת (כתובות יא ע"א) בדעת רש"י:

"ורש"י ז"ל כתב: על דעת ב"ד. שלשה יהו בטבילתו כדין כל טבילת גר וכו', והן נעשין לו אב, והרי הוא גר וכו' ע"כ.

משמע דבעי לפרושי דעדיפא הך זכיה דנעשין לו כאב, דלא הויה מטעם שליחות, דוק ותשכח."

משיטות אלה (הש"ך, הפני יהושע והעונג יום טוב) יש סניף לומר שגם אם נגדיר את הגיור שבו אנו דנים 'חובה', מכל מקום אם בית הדין רואים לנכון לגיירו (ולפחות כאשר עושים כך לטובתו למרות ההגדרה 'חובה'), הגיור יהיה תקף, לפחות בדיעבד³.

¹ אלא שחילקו בין זכות שיש בה צד חובה לחובה שמטרתה זכות עתידית שאינה ודאית.

נראה שגם תוספות יודו שאף זכות עתידית יכולה להגדיר את הגיור כבר עתה כזכות, אלא שכשיש לשקלל זכות מול חובה ולקבוע איזו מהן גוברת, יש יתרון לזכות מיידיית בהיותה ודאית – לעומת הזכות העתידית שבנדון, שהיא מסופקת, ולכן גם אם היא גדולה אפשר שלא תכריע את החובה, שהרי במאזן יש להביא בחשבון לא רק את גודלה של הזכות לעומת גודל החובה אלא גם את סיכוייה של כל אחת מהן. וזה ממש כמו במאזן זכות וחובה מסחרי עסקי: שיקולי כדאיות של עסקה תלויים בגודל הרווח שאפשר להשיג בה לעומת גודל ההפסד אם תיכשל או עלותה של העסקה עצמה – בין שתצליח ובין שתיכשל, אך לא פחות מכך בוודאות או במידת ההסתברות שאכן העסקה תצליח ותניב את הרווח המיוחל, לעומת ודאותה של העלות או מידת ההסתברות של ההפסד. ולפי זה אנו צריכים לשקול בענינו אם השכר נחשב ודאי, או לפחות קרוב לוודאי, מצד ההנחה שמצוות מסוימות ודאי יקיים ויזכה בהן לעולם הבא (ואולי נכללת בכך גם הנחה ודאית או קרובה לכך שלא יאבד את חלקו לעולם הבא בשל עברות כיוון שיש להניח שהללו יהיו בבחינת 'תינוק שנשבה') או שאינו ודאי כל כך.

² אפשר לומר שלדעתו גיור שעל ידי בית דין יחול תמיד, שכן יש לבית דין כוח לגייר אם לפי שיקול דעתם נכון לעשות כך, אפילו אם הגיור הוא חוב (אלא שבדרך כלל אין להם לעשות כן אלא אם הוא זכות).

אך מכל מקום שמא אפשר לבאר בדעתו גם שהגיור שעל ידי בית דין חל כיוון שלדעתם בשקלול החובה מול הזכות והתועלת גוברת הזכות ("לזכות... במקום דהוי חובה קצת", "חובה הבאה מחמת זכות" – הזכות עיקר והחובה נלווית לה ומוכרעת על ידה), והיינו ש"חובה קצת" אינה הגדרה מוחלטת ואובייקטיבית אלא הגדרה התלויה בעיני בית הדין בהשוואה וביחס לזכות. ולפי זה תהיה חלות גיורו של הקטן תלויה בכך שבית הדין אכן גייר מתוך שיקול דעת כאמור.

³ נדון דידן הוא בבחינת שעת הדחק (וכפי שהוסבר כבר בתשובה נו הערה 3, וראו עוד להלן בתשובה סא), ולכן אף לכתחילה "שעת הדחק" – כדיעבד דמי."

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:

הרב זלמן נחמיה גולדברג

הרב נחום אליעזר רבינוביץ

יועצים מדעיים:

הרב פרוי אברהם שטינברג

הרב פרוי דרור פיקסלר

הרב פרוי נתן קלר

ארץ חמדה – קישור לשו"ת במראה הבזק באתר

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

לע"י שלמה דוד בן זלמן ושרה אבנית ז"ל נלביע סיון תשע"ט	לע"י רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמוחה סבג	לע"י גב' לורין הופמן ז"ל	לע"י חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלביע ז' בתשרי תשע"ה	לע"י סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלביע כ"ד בחשוון תשע"ח
לע"י הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד				

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח ובירור מקיפים במקורות. בין הנמשאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד.
זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

